

BODÓ SÁRA:

## A bátorítás jelentősége a katechézisben<sup>1</sup>

Aligha lehet megkérdőjelezni azt az állítást, hogy a bátorítás a keresztyén nevelés természetes velejárója. Szándékunk szerint az egyházi gyermek- és ifjúsági munka minden területén, így a katechézisben is mindent azért teszünk, hogy a ránk bízott gyerekeket, fiatalokat bátorítsuk a keresztyén élet felvállalására, Isten- és emberszeretetre, a keresztyén értékek befogadására és megélésére. Nevelői munkánk eredményeképpen szeretnénk olyan bátorító ösztönzéseket továbbadni a gyerekeknek, hogy felnövekedvén – de lehetőleg már gyermekkorban is – vállalják keresztyén hitük megélésének a kockázatát, merjenek szembeszállni a gonosz erőkkal, legyenek hűségesek, engedelmesek és jó szándékúak.

Ha áttételesen is, de már a református óvodai nevelés keretprogramja is hivatkozik a bátorítás fontosságára: a szeretetteljes légkör, az okos szeretet, az együttérzés, segítőkészség mellett toleráns és *bátorító magatartást* is elvár az óvoda dolgozóitól.<sup>2</sup> A gyermekek érzelmi neveléséről szólva így fogalmaz: „A Biblia mindig az utánzás tanítási segédletével dolgozik. Példaképeket mutat be és *bátorít*, hogy kövessük őket.”<sup>3</sup> Nincs ez másként a református hit- és erkölcsstan kerettantervének dokumentumaiban sem. Itt ugyan nem találkozunk a bátorítás kifejezéssel, a ráutaló üzenetek azonban mégis hangsúlyosak. Az egyes tanévekhez megállapított vezérfonalak biztató, bátorító üzeneteket hordoznak. Például „Isten szeretete szabaddá tesz; Isten uralma segíti az életünket; Isten támogat a döntéshelyezeteinkben.” Az „Isten szól hozzánk” témakörben a dokumentum „Isten életünkre szóló üzenetének keresésére és megértésére buzdít”.<sup>4</sup> Helyénvaló tehát a bátorítást a katechézis célrendszeréhez kapcsolni. Nagyon sok bibliai igé igazolja ezt

1 Szeretettel és tisztelettel ajánlom ezt az írást dr. Fekete Károly püspök úrnak, köszönettel a sok bátorításért!

2 A református óvodai nevelés keretprogramja. Református Pedagógiai Intézet, Budapest, 1998. 14.

3 Uo. 17.

4 A Magyarországi Református Egyház hit- és erkölcsstan kerettanterve. Református Pedagógiai Intézet, Budapest, 2012. 7–16.

az összetartozást. Csak néhányat említve: „Légy erős és bátor, mert te teszed ezt a népet annak az országnak az örökösévé, amelyről megesküdtem atyáiknak, hogy nekik adom.” (Józs 1,6) Ézsaiás szavain keresztül Isten így bátorít: „Mert én az Úr, a te Istened, erősen fogom jobb kezedet, és ezt mondom neked: Ne félj, én megsegítlek.” (Ézs 41,13) S ki ne hallaná, olvasná személyhez szóló üzenetként Jézus biztatását Jairushoz: „Ne félj, csak higgy!” (Mk 5, 36) A Szentírás valóban tele van bátorító üzenetekkel, jó, ha ezeket tanítványainkkal is megosztjuk.

Felmerül azonban a kérdés, hogy mit jelenthet ma, a 21. század sok szempontból jelentősen átalakult és folyamatosan átalakuló világában a keresztény katechézis által közvetített bátorság, s ebben az új világban hogyan lehet bátorságra bátorítani? A világ nagy változásait most elsősorban a gyerekek és fiatalok szemszögéből vizsgáljuk, és természetesen korántsem a teljesség igényével. Először járjuk körbe a bátorság fogalmának és jelenségének néhány értelmezési lehetőségét.

## 1. A bátorság mint erény s mint életérzés

### 1.1. Arisztotelész bátorságeszménye

A bátorságot mint erényt már a régi görögök is fontosnak tartották. *Arisztotelész* (Kr. e. 384–322) számára az emberi élet célja az *eudaimonia*, amelynek eredeti jelentése „egy jó szellem oltalma alatt álló”. Hagyományosan „boldogság”-nak fordítjuk.<sup>5</sup> Ez a boldogságfogalom azonban más, mint amit általában ma értünk rajta. A modern boldogságképzetek legtöbbje érzelmi vagy hangulati gyönyörökhöz kapcsolódik. Mintha a boldogság olyan állapot lenne, amelyben a „happy érzés” ural mindent. Arisztotelész a boldogságot az elérendő legfőbb jónak tartja, amely egyben minden cselekvés végcélja.<sup>6</sup> Mégsem pusztá végcél, ami a cselekvések tökéletes megtétele után vár az emberre, hanem már maga a cselekvés is része a boldogságnak. A boldogság

---

5 Így szerepel ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi etika* című könyvében is. (Ford.: Szabó Miklós) Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. Sajátos arisztotelészi jelentéstartalma miatt vannak fordítási javaslatok is, pl. Sir David Ross inkább a „jól-lét” fordítást javasolja. Ld. Ross, Sir David: *Arisztotelész*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 246. Jonathan Barnes is hangsúlyozza, hogy az *eudaimonia* ebben az esetben nem egy euforikus érzelmi állapotot jelent, ahogyan azt érteni szoktuk, az *eudaimon* ugyanis sokkal inkább azt jelenti, hogy virulni, sikereket elérni az életben. Ld. BARNES, Jonathan: *Arisztotelész*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996. 111.

6 ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi Etika*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 16.

tehát folyamatos tevékenységek sorozata, amelyek a jó cselekvésének boldog megélését kínálják. „A boldogság a léleknek erény szerint végbemenő, valamelyes irányú tevékenysége.”<sup>7</sup>

A boldogság eléréséhez azonban eszközök kellene. Arisztotelész az erényeket nevezi ilyen eszközöknek. S ahogy a boldogság a lélek tevékenysége, úgy az erény is *lelki erény*.<sup>8</sup> Ezen belül is kétfélet lehet megkülönböztetni: az észbeli és az erkölcsi erényt. Az erények azonban nem születnek velünk, ugyanakkor mégsem természetellenesek, mert úgy vagyunk megalkotva, hogy azokat befogadhatjuk és a szokások által bennük tökéletesedhessünk.<sup>9</sup> Az erények (a jóság és kiválóság hordozói) tehát akaratot és gyakorlást kívánnak, de már közben részesítenek a legfőbb jó boldogságában.

Az erkölcsi erények között Arisztotelész első helyen a *bátorságot* említi. Leírása szerint a bátorság középhatárt alkot a félelem és a biztonságérzet között. A középhatár fontos kifejezés Arisztotelész elméletében, mert az erénynek az az egyik leglényegesebb jellemzője, hogy kerüli a végleteket. A bátor ember pontosan tudja, hogy mitől kell, lehet, és nem kell félnie. Vannak dolgok, amiktől kötelessége félnie, mert ha nem így lenne, akkor becstelenné válna. Ilyen például a gyalázat: aki fél tőle, az tisztességes, aki nem, az szemérmetlen. Aki a feleségét vagy gyermekeit félti a fenyegető erőszakoskodástól, az semmiképpen sem gyáva, aki pedig túlzottan magabiztos, amikor például megkorbácsoltatás vár rá, aligha nevezhető bátornak.<sup>10</sup> Legfeljebb vakmerőnek, aki akkor sem bátor, ha a bátorság látszatát kelti. Ezért olyan fontos a középhatár felismerésének az erénye. De hogyan lehet eldönteni, hogy egy helyzet valóban bátorságot kíván? Az a helyzet kíván bátorságot, amelyben a félelemmel szemben megvan a védekezés lehetősége. Minél nagyobb a veszély, annál fontosabb a bátorság. Egy háborúban annál inkább rettenthetetlennek kell lenni, minél inkább halállal fenyeget a helyzet. „Tehát aki avval a veszéllyel száll szembe, amellyel kell, illetőleg attól fél, amitől kell, s aki azért teszi ezt, amiért kell, s úgy teszi, ahogyan kell, s akkor, amikor kell; s aki a biztonság érzésében is ezeket a szempontokat követi, az bátor ember” – írja Arisztotelész.<sup>11</sup> Ez a bátorság erkölcsileg szép, mert a bátor ember az erkölcsi jó kedvéért tesz meg mindent, amit a bátorság kíván.

7 Uo. 22.

8 Az erény kifejezés is jóval árnyaltabb Arisztotelész nyelvhasználatában, mint ahogyan azt ma értjük. Az erény, az areté, jóságot, kiválóságot jelent, amely bármire (tárgyra, dologra, érvre) vonatkozhat. Az emberi areté az emberi kiválóság jó tartalmát jelenti. Amitől jó az ember. Ld. BARNES, Jonathan: *Arisztotelész*. i. m., 111.

9 ARISZTOTELÉSZ, i. m., 33.

10 Uo. 73.

11 Uo. 75.

Ez egyaránt távol van a menekülő gyávaságtól, de a túlzott magabiztosság vakmerőségétől is.

Arisztotelész gondolatai – bár sok módosuláson mentek keresztül – nyomokban ma szintén meghatározóak. Az erkölcsi, de a keresztyén nevelésben a bátorság fontos erénynek számít. Mi is erénynek nevezzük a bátor helytállást veszélyes helyzetekben, a bátor szembeszállást az ártó erővel, a felvállalt kiállást a gyengék és kiszolgáltatottak oldalán. Hétköznapi nevelési helyzetekben sokszor biztatjuk a gyerekeket „bátorságerényre”. „Légy bátor, ha ismeretlen helyre mégy, légy bátor a kórházban, a sötétben, az iskolában, a többi gyerek között!” S szívesen dicsérjük őket – további bátorításként –, ha megküzdöttek egy-egy nehéz, félelmet keltő helyzettel. A gyerekek pedig szeretik a bátorságpróbákat, a bátor harcosokról szóló történeteket. Szívesen azonosulnak olyan hősökkel, akik bátorságukról voltak híresek.

Arisztotelész tanítása mintha továbbélne abban, hogy a bátorság olyan „fiús dolog”. Hagyományosan értve még ma is inkább fiús dolognak számít a hősök példává emelése, a veszélyek kiállása, a harcias küzdelem vállalása. A fiúkat feltehetően többször biztatjuk bátorságra, mint a lányokat. Ezzel azt üzenjük, hogy a bátorság eredendően a férfijellem része. A fiúkat már korán arra kell nevelni, hogy felnövekedvén bátor kiállással védjék a gyengéket, kicsiket, elhárítsák az ártó erőket és szembeszálljanak minden rosszal.

Ez a felfogás jól következik Arisztotelész nézeteiből. A bátorság az ő fogalomkészletében tipikus férfierény. A bátorság szó görög megfelelője az *andreia*, ami szó szerint „férfiasság”-ot jelent.<sup>12</sup> Arisztotelész utal arra, hogy a bátorság mint erény különösen sorsdöntő a csaták halállal fenyegető helyzeteiben. A férfi félti feleségét vagy gyermekeit a fenyegető erőszaktól, és a férfi lehet az állampolgárt jellemző bátorság, amelyben fél a törvénytől való büntetéstől, a rá váró megszégyenítéstől, és szembeszáll a veszélyekkel.<sup>13</sup> Arisztotelész államában azonban korlátozták a szabadságot, sem a nők, sem a rabszolgák nem voltak szabadok a bátorság erényeire.<sup>14</sup> A gyerekekről pedig maga Arisztotelész írta, hogy még nem lehetnek boldogok (ezért bátrak sem), mert zsenge koruk miatt nem tudnak ilyen cselekvést kifejtteni. A boldogsághoz ugyanis hozzátartozik a tökéletes erény és a beteljesült élet.<sup>15</sup>

---

12 BOLAND, Vivian: *Krisztus állhatatossága (2Tessz 3,5) és az erőszakmentesség lelkiisége*. In: *Vigilia* 2011/1. 2. Ld. még: PERNER, Rotraud A.: *Mut. Das ultimative Lebensgefühl*. Amalthea Signum Verlag, Wien, 2016. 17.

13 ARISZTOTELÉSZ, i. m., 77.

14 BARNES, i. m., 116.

15 ARISZTOTELÉSZ, i. m., 23.

Tagadhatatlan, hogy a bátorság mint erény ma sem nélkülözhető a keresztyén erkölcsi nevelésben. Tartalma árnyalásához azonban érdemes röviden felvázolni bibliai megjelenését. Míg Arisztotelész a bátorságra az andrea kifejezést használja, ez a görög szó nem fordul elő az Újszövetségben. Egy képzett alakja olvasható az 1Kor 16,13-ban „férfimódra viselkedni” jelentéssel.

## 1.2. A bátorság fogalma a Szentírásban

Az Ószövetségben a héber *járé* ige (félelmet érezni, félni, aggódni) tagadó formái vonatkoznak a bátor viselkedésre. „Ne félj Abrám! Én vagyok a pajzod” – mondja az Úr Abrámnak látomásban (1Móz 15,1b.). Eszerint az Ószövetség a bátorságot a félelemmel szemben határozza meg, az a bátor, aki nem fél. Ez a bátorság mégis más, mint az Arisztotelész által bemutatott erkölcsi erény. Amikor a Szentírás a félelemmel szembeni bátorságra utal (1Móz 21,17; 2Móz 14,13; 1Kir 17,13), akkor nem a jó cselekvésének lelki erényére utal, hanem Isten jelenlétére, szabadítására, oltalmára, erejére. Az ember azért ne féljen, mert nem csak a félelemnek, hanem saját bátorságának sincs kiszolgáltatva. Bízhat a bátorságot adó Istenben, aki legfőképpen uralja a veszélyes és félelemekkel teli helyzeteket. Amikor az Úr megszólítja Gedeont, hogy a saját erejével szabadítsa meg Izraelt a midjániaktól, Gedeon megvallja, hogy nemzetsége a legszegényebb, ő pedig a legkisebb apja házában. Hogyan bízhatna a saját erejében, saját bátorságában? Az azonban ezt mondja: „Majd én veled leszek, és úgy megvered Midjánt, mintha csak egy ember volna.” (Bír 6,14-16) Gedeonnak a későbbiekben össze kell gyűjtenie minden bátorságát, de ebben legfőbb forrása Isten támogatása.

Az Újszövetségben a *tharrein*, *tharszein*, *thárszosz* görög kifejezések utalnak a bátorságra. Sajátosságuk, hogy egyszerre vonatkoznak a bátorságra és a bizalomra. Jézus így bátortítja az eléje vitt bénát: „Bízzál, fiam, megbocsáttattak bűneid.” (Mt 9,2). Amikor pedig magához hívja a vak Bartimeust, a környezet is bátortító: „Bízzál! Kelj fel! Hív téged!” (Mk 10,49). A bátorság és bizalom egymásra utaló jelentéstartalma jelenik meg a Zsidókhoz írt levélben is: „Ezért bizakodva mondjuk: »Velem van az Úr, nem félek, ember mit árthat nekem?«” (Zsid 13,6) Az Újszövetségben tovább árnyalódik a bátorság jelentéstartalma. Nem lehet véletlen, hogy a bátorság ilyen szorosan kapcsolódik a bizalomhoz. Eszerint a félelemmel szemben az ember akkor lehet bátor, ha bízik Jézus Krisztusban. Jézus Krisztus megjelenése és megváltó munkája új perspektívát adott a bátorságra vágó ember számára is. Mondhatjuk a bátorságra, hogy lelki erény, de immár keresztyén értelem-

ben. Ez a bátorság sem születik velünk, de nem is magunkból kell kitermelni. A Szentlélek uralma alatt élő ember mint lelki ember bízhat a bátorság forrásában, aki szembeszállt a legfélelmetesebb erőkkel, a halállal és gonosszal, és legyőzte azokat. Krisztus megváltói munkája a bizalom és bátorság forrása.

A Szentírás kifejezései a bátorságra érzékeltetik, hogy többet jelentenek, mint erkölcsi erényt. Amikor a katechézisben a gyerekeket bátorságra biztatjuk, akkor nem mulasztjuk el a bizalom forrására történő utalást. Nem elsősorban arra biztatjuk őket, hogy gyakorolják önmagukban a félelem legyőzését, hanem arra, hogy bízzanak Istenben, aki legyőzhet minden félelmet. „Bízz Istenben, s ő bátorrá tesz!” – tanítjuk. S valóban, a bátorság ebben az esetben több mint erény, legalábbis annyiban, hogy külső erőforráshoz tapad. Legfeljebb keresztyén módon erény, mert az élet hétköznapijában nagyon gyakorlatias módon derül ki hatékonysága vagy hatástalansága. A bizalom fontossága jelzi, hogy az erény mögött egy *életérzés* húzódik meg.

### 1.3. A bátorság lélektani megközelítése

A modern pszichológia, azon belül is a pozitív pszichológia megközelítése szempontjából a bátorság olyan érzelmi erőforrás, „amely az akaraterő gyakorlásán keresztül lehetővé teszi a kitűzött célok elérését külső vagy belső akadályok fennállása esetén.”<sup>16</sup> Az egzisztenciális pszichológia a bátorságot képességnek tartja, ami által a kétségbeesés ellenére is tovább lehet haladni.<sup>17</sup> A külső vagy belső akadályok, a kétségbeesés felmerülése jelzi, hogy a modern lélektan a bátorságot nem a félelem megszüntetésére irányuló küzdelemnek tekinti, hanem a félelem ellenére történő cselekvésnek. A bátorság nem a félelemmel szemben, hanem a félelem ellenére tart bent a helyzetben vagy léptet ki abból. A Luthernek tulajdonított mondás – „Itt állok, másként nem tehetek” –, amikor eretnekként idézték a wormszi birodalmi gyűlésre 1521-ben, jól érzékelteti a félelem és bátorság kapcsolatát. Luther a fenyegettség ellenére vállalta megjelenését, a gyűlés után azonban elfogadta, hogy Bölcs Frigyes „elrabolja”, és védelme alatt Wartburg várában német nyelvre fordíthassa a Bibliát.

#### 1.3.1. Alfred Adler individuálpszichológiája a bátorságról

Alfred Adler (1870–1937), az individuálpszichológia kidolgozója egész elméletében kiemelt jelentőséget tulajdonított a bátorságnak és bátorításnak.

---

<sup>16</sup> KÉZDY Anikó: *A bátorság – pszichológiai nézőpontból*. Vigília 2011/1. 18.

<sup>17</sup> Uo.

A bátortóság az ő rendszerében is sokkal több – és sok szempontból más –, mint a félelem legyőzése. Terápiájában nem elsősorban a félelem okait kutatja, amelyeket bátortósággal meg lehet szüntetni, hanem a félelem céljait, hogy miért van szüksége az embernek a félelemre. Felfogása szerint a bátortítás tehát sokkal több és átfogóbb tartalmú tevékenység, mint buzdítás bizonyos erkölcsi magaslatok elérésére. Az adleri bátortítás szó szerint *életre bátortítást* jelent. A személyiség sohasem pusztán önmaga fejlődésében vizsgálendő, hanem az élethez való viszonyában. Az ember fejlődése elválaszthatatlan az élet értelmének felfedezése nélkül – írja.<sup>18</sup> Az embernek élete során három megkerülhetetlen és megoldandó kérdésre kell választ adnia: ez az ember-társakhoz való viszony, a munka és hivatás, illetve a szerelem. S mindegyikben az élettel szemben tanúsított magatartásáról, viszonyáról van szó. Ez a három terület egymástól elválaszthatatlan, vagy együtt oldódnak meg, vagy együtt sérülnek. Adler szerint „megoldásuktól függ az emberiségnek és jólétének a sorsa”.<sup>19</sup> Ugyanígy elválaszthatatlanok a megoldáshoz vezető életút történései is. Az individuum ebben a rendszerben valóban azt jelenti, hogy az ember élete nem osztható részekre, amelyek egymástól függetlenül, önállóan fejlődhetnének. A nagyon gazdag és sokrétű elméletből most elég kiemelni két meghatározó területet, amelyek igazolják az emberi élet oszthatatlan egységét, és igazolják, hogy a bátortításnak is az egészre kell vonatkoznia.

*Bátortítás a közösségi érzés megerősödésére.* A közösségi érzés nem egy ráadás az emberi élet kiteljesedésére, hanem alapvető szükségyszerűség. Adler olyan integráló tényezőnek nevezi, amelynek döntő módon kell jelen lennie minden életkérdés megoldásában.<sup>20</sup> Születéskor az újszülött egy számára új, s kezdetben mindenképpen idegen világba érkezik. Helyzete minden teremtmény között a legkiszolgáltatottabb, ha nem veszi körül gondoskodó törődés, a világ továbbra is idegen hely marad számára. Az embertársakhoz való viszony már akkor maradandóan megsérülhet, amikor az újszülött még nem képes azt önállóan alakítani. A csecsemőkori elutasítás, elhanyagolás elkerülhetetlenül idegenségérzést okoz az egész világgal szemben. A közösségi érzés így nem indulhat fejlődésnek, „életre szóló” gátakat kap. Az anya jelentősége ebben a fejlődésben megkerülhetetlen. „Az anya áll a közösségi érzés fejlődésének első lépcsőfokánál – írja Adler, s hozzáteszi – valószínűleg az anyai kontaktusérzéknek köszönhetjük az emberi közösségi

18 Nem véletlen, hogy Adler több könyve már címében is utal az élethez kapcsolódó viszony jelentőségére: *Életünk értelme*, *Életismeret*, *Életünk jelentése*.

19 ADLER, Alfred: *Életünk értelme*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1996. 7.

20 ADLER, *Életünk értelme*, 100.



ézés legnagyobb részét, és ezzel egyszersmind az emberi kultúra lényeges hányadát.”<sup>21</sup> Gondoskodásával, törődésével, szeretetével az anya nem csak a megszületés értelmét közvetíti csecsemője számára, hanem ezáltal bátorítja is az életvilág, a környezet, a többi ember megismerésére és elfogadására. Az anyai bátorítás együttműködést közvetít, hogy megnyerje gyermekét a közösségen belüli együttműködésnek. Ezt akkor teszi megfelelően, ha szeretettel figyel és gondozza gyermekét, ha mindent megtesz, hogy megszerettesse magát gyermekével.<sup>22</sup> Szerető viszonyulása bátorítás a közösségi ézés megerősödésére. Elengedhetetlen, de nem elég. A környezetnek is bátorítónak kell lennie. Az apa szerepe éppolyan fontos, mint az anyáé. A szülők egymáshoz való kapcsolata, az élethez való viszonyulásuk, a gyermekkel való bánásmódjuk lehet bátorító vagy elbátortalanító a gyermek számára. Adler nemcsak a fizikai bántalmazást (a múlt század harmincas éveiben megszokott bánásmódot) ítéli el, hanem az elbátortalanítás más, számtalan formáját is, a lekicsinylést, a kigúnyolást, a megvetést, az elutasítást, az elhanyagolást. Hangsúlyozza, hogy a közösségi ézés mint a világhoz, a többi emberhez való kapcsolat alapvető csatornája a kisgyermekkortól kezdve meghatározóvá válik, s egész életen át megmarad. Nem csak a családtagokra terjed ki, hanem a többi emberre, sőt az egész emberiségre. Az ember társas lény, de ezt csak akkor élheti meg a maga teljességében, ha már kisgyermekkorában a befogadás, a gondoskodás, a szeretet által bátorítást kap hozzá.

*Bátorítás a kisebbségi ézés leküzdésére.* Azért is olyan fontos az életkezdeti bátorítás, mert az embert születésétől fogva kíséri a kisebbségi ézés. Adler elméletének sajátossága, hogy a kisebbségi ézést a megszületett élet természetes velejárójának tartja. Hosszú előtörténete van annak, hogy miként született meg a kisebbségi ézés ösztönző erejének a felismerése,<sup>23</sup> az azonban fontos, hogy mindig kompenzációs-kiegyenlítési törekvéssel jár együtt. S itt újra megjelenik a bátorítás szükségessége. A kisebbségi ézés annak megélése, hogy a csecsemő, a kisgyermek felismeri, hogy adottságainál fogva mire nem képes. Kezdetben nem tud önmagáról gondoskodni, nem birtokolja a beszéd képességét, kisebb az ereje, mint az idősebbeknek, kevesebbet tud a világról, mint a nagyok. Ez az

---

21 Uo. 130.

22 ADLER, *Életünk jelentése*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1994. 102–103.

23 Adler elméletét egy olyan tanulmány indította el, amely a biológia területén 1907-ben született: Tanulmány a szervek kisebbségéről és a kompenzáció törvényszerűségéről. Megfigyelte, hogy a szervi megbetegedések a szervrendszerekben törvényszerűen kompenzációs (kiegyenlítési) törekvést váltanak ki. Ld. ARATÓ Ottó–KISS György: *Az individuálpaszichológia és hatása Magyarországon*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. 11kk.



érzés aztán elkísér életünk végéig, és arra ösztönöz, hogy mindig tanuljunk. Önmagában egyáltalán nem kóros, sőt Adler szavaival: ennek köszönhető az emberiség helyzetének javulása. „Például a tudomány is csak úgy jöhet létre, ha az embereknek fájdalmat okoz tudatlanságuk és az a szükségletük, hogy lássák a jövőt: a tudomány az emberi lények arra irányuló fáradozásainak az eredménye, hogy jobba tegyék egész életüket, többet tudjanak az univerzumból és egyre növekvő mértékben birtokba vegyék. Igen, nekem úgy tűnik fel, hogy egész kultúránk a kisebbrendűségi érzéseken alapul.”<sup>24</sup> A kisebbértékűségi érzés minden emberben jelen van, olyan „mínusz”, ami mindig a „plusz” felé törekszik. Olyan ösztönző erő, amely az embernek segít megküzdeni az érzést kiváltó helyzettel és feladattal. Adler szóhasználata szerint fölényre törekszik, ami azt jelenti, hogy megtapasztalt kisebbértékűségi érzésén az ember szeretne úrrá lenni, azzal megküzdeni, fölötte fölényhez jutni. Célja, hogy fölébe kerekedjen a nehézségeknek. Jól látható a korai fejlődésben, hogy a kisgyerekek milyen elszánással és kitartással küzdenek ezzel az érzéssel, hogy legyőzzék akadályait a mozgásban, a beszédben, társaik, az élővilág és a tárgyak megismerésében. Ma már tudjuk, hogy a csecsemőkori fejlődés olyan komplex és gyors, hogy a felnőttek tanulási képessége elmarad mögötte.<sup>25</sup> Ahhoz azonban, hogy a kisebbértékűségi érzéssel pozitív módon, a személyiséget gazdagítóan és a környezet számára hasznosan lehessen megküzdeni, a kezdetektől fogva bátortításra van szükség. A kisgyermeknek szüksége van arra, hogy oltalom alatt kipróbálja önmagát, mozgásba hozza teljes személyiségét. Ha túlféltik, mindent készen adnak elé és megoldanak helyette, akkor elkényeztetik, ha próbálkozásaival magára hagyják és elhanyagolják, akkor nem bátortítják, hanem elbátortalanítják. A korai bátortítások és elbátortalanítások élethosszig tartóan meghatározzák a kisebbértékűségi érzések legyőzésének módjait. „Ha megőriztük bátorságunkat, nekilátunk, hogy ezektől az érzésektől megszabaduljunk az egyetlen közvetlen, hathatós és kielégítő módon – a helyzet javítása révén. Senki sem képes sokáig elviselni a kisebbrendűségi érzést; ez az érzés ugyanis feszült állapotba hozza, amely parancsolóan valamilyen tettet követel. De képzel-

24 ADLER, *Életünk jelentése*, 49. A szöveghez két megjegyzést kell fűznünk: Az Adler által használt Minderwertigkeit kifejezés fordítása a szakirodalomban többféle változatban is megjelenik: kisebbrendűségi érzés, csökkentértékűségi érzés, kisebbértékűségi érzés, fogyatékoságérzés. Az idézetekben a pontosság kedvéért az ott alkalmazott fordítást, a szöveg többi részében a kisebbértékűségi érzés kifejezést használjuk. Ld. ARATÓ Ottó – KISS György: *Az individuálpszichológia és hatása Magyarországon*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. 12.

25 Ld. GOPNIK, Alison, MELTZHOFF, Andrew N., KUHL, Patricia: *Bölcsék a bölcsőben. Hogyan gondolkodnak a kisbabák?* Typotex Kiadó, Budapest, 2005.

jük el, hogy elvesztette bátorságát, elkedvetlenedett; képzeljük el, hogy nem érzi képesnek magát helyzete javítására a célnak megfelelő eszközökkel.<sup>26</sup>

Ebben a vonatkozásban kiemelt jelentősége van az iskolának. Adler nagyon hisz a nevelésben és az iskola kompenzáló tevékenységében. Ha család bátorította a gyereket a közösségi érzés megerősödésére, ezzel az iskolai együttműködés készségére, ha bátorította a gyermeket önmaga kipróbálására, és értékelté próbálkozásait saját gyengeségeinek legyőzésében, ha jóváhagyta a hibaelkövetés lehetőségeit is, az iskolában a pedagógus folytathatja ezt a bátorítást. Ha személyes kapcsolatot építve a gyermekkel segíti kötődéseinek megélését, megszerzi rokonszenvét, szeretetét, nem korholja, nem szidalmazza, nem fenyegeti, nem büntetésekkel akarja ösztönözni, akkor a gyermek megerősödhet abban, hogy milyen hasznos távlatai lehetnek a gyengeségek legyőzésének. Kitérül számára a tanulás és tudás világa, és bátran szembenéz az újabb és újabb kihívásokkal. Ha azonban a család nem adta meg a gyermeknek a szükséges bátorítást, azt az iskolának kell megtennie. Minél inkább elbátortalanodott a gyermek, annál hatékonyabb bátorításra van szükség. Az individuálpszichológia és az iskolai nevelés szoros kapcsolatának tartalmas irodalma van,<sup>27</sup> de mindenki hangsúlyozza a kompenzációs felelősséget. Ha az iskola ezt nem tudja megtenni, a gyerekek nem egyszerűen elbátortalanodnak kisebbbértékűségi érzéseik leküzdésében, hanem kénytelenek saját kompenzációs törekvéseikben téves, önmaguknak és egymásnak is ártó megoldásokat keresni. Ott keresik a közösséget és együttműködést, ahol elismerik, értékelik őket még akkor is, ha ezzel végletes esetben a bűnözés útjára térnek.<sup>28</sup> A kisebbbértékűségi érzés bátorítás mellett az emberi törekvés és siker alapja lehet, ellenkező esetben azonban kisebbrendűségi komplexushoz vezet, aminek feloldása és jó irányba terelése hiteles és hatékony bátorítást kíván.

Alfred Adler elméletének ez a rövid részlete is igazolja, hogy az általa kívánt bátorítás életre bátorítást jelent, amire az embernek egész életében szüksége van. Több mint életérzés, mert ez a bátorság olyan magatartáshoz és cselekvésekhez vezet, amelyek által az ember hogyan oldja meg eredményesen az élet nagy kihívásait.

---

26 ADLER, *Életünk jelentése*, 45–46.

27 Ld. RÜEDI, Jürg: *Bevezetés az individuálpszichológiai pedagógiába. Adler elmélete a nevelés gyakorlatában*. Animula, Budapest, 1998. BREZSNYÁNSZKY László: *A bátorító nevelés alapjai*. Segédanyag az individuálpszichológia nevelési elveinek és módszereinek tanulmányozásához. Altern füzetek, 10. Budapest, Iskolafejlesztési Alapítvány, 1998.

28 ADLER, *Életünk jelentése*, 134–146.

## 2. Bátortítás a katechézisben

A katechézis mint az egyház tanítószolgálata meghatározóan bátortításszemléletű.<sup>29</sup> Konkrét oktatási eljárásaiban, de kötetlen tanításában is végső soron arra törekszik, hogy a tanított személyek felfedezzék és elfogadják a Szentháromság Isten által felkínált életjavakat, a hit által megélhető közösséget, az így megtalált értékek beépítését a személyes és közösségi életbe. Mindez bátortítást kíván. A katechézis módszertanában mindig is jelentős szerepet töltött be a buzdítás a megtérésre, a keresztyén élet felvállalására. Hosszú évszázadokon keresztül a buzdításhoz intések, figyelmeztetések társultak, amelyek a lelkiismeret büntudatának a felkeltését célozták: „ismerd el, hogy romlott az életed, bűnös vagy, s csak egy módon menekülhetsz meg Isten végső ítéletétől, ha megbánod bűneidet és megtérsz Istenhez. Az úgynevezett „fekete pedagógia” eljárásai a 18–19. században a keresztyén nevelésben az engedelmességre tették a legfontosabb hangsúlyt. Úgy akartak Isten szerinti kegyes életre nevelni, hogy kegyetlen módokat vezettek be a gyermek akaratának megtörésére. Úgy tartották, hogy a nevelés elsődleges feladata a fegyelmezés a konokság, makacsság, dac, érzések letörésére. Friedrich Schleiermacher (1768–1834) protestáns teológus már kicsi kortól kezdve *életgátlások* bevezetését szorgalmazta, vagyis az élettevékenységek szigorú korlátozását (megszólalási és beszédtilalom, a mozgás korlátozása, a kisgyermeki viselkedésben szigorú szabályok betartatása, szigorú fenytések alkalmazása), a megtört akarat által az engedelmességre nevelés érdekében.<sup>30</sup>

Az ilyen szemléletű keresztyén nevelés nem idegen a mai gyakorlattól sem. Alapja a Példabeszédek könyvében található: „Aki kíméli botját, gyűlöli a fiát. De aki szereti, idejében megfenyíti.” (Péld 13,24; ld. még: 19,18; 22,15; 23,13-14) Nem kételkedve az így hitre nevelni akaró szülők és tanítók jó szándékában, ezt a nevelési stílust aligha nevezhetjük bátortítónak. Az így nevelt gyerekekből nagyon gyakran összetört személyiségű felnőttek lesznek, akik nem tudnak megküzdeni szorongásukkal, megbetegítő istenképükkel, reménytelenül váló kilátásaikkal.

29 A katechézis fogalma a mai egyházi közéletben többféle értelmezésben jelenik meg: hitoktatás, hittanoktatás, vallásitanítás, valláspedagógia. Ezek a kifejezések hangsúlyosan a gyülekezeti és iskolai tanítás folyamatára utalnak, amelyekben hangsúlyosak az oktatási, tanítási, pedagógiai jellemzők. A katechézis tágabb értelmű kifejezés. Bibliai jelentéstartalma szerint egyrészt azt jelenti, hogy értesülni, hallani valamiről, másrészt pedig azt, hogy kötetlen módon tanítani valakit.

30 RUTSCHKY, Katharina: *Schwarze Pädagogik. Quellen zur Naturgeschichte der bürgerlichen Erziehung.* Ullstein Taschenbuchverlag, München, 2001 (8.). 381. Ld. MILLER, Alice: *Kezdetben volt a nevelés.* Pont Kiadó, Budapest, 2016 (4).

## 2.1. A katechézis mai érintettjei

Tagadhatatlan, hogy a katechézis mai érintettjei egy teljesen új kor szülöttei. Nem csak azért, mert korunkat – főleg a fejlett világban – egyaránt meghatározza a szorongás terjedése (a szorongás kora) és az informatika uralma (az informatika kora). A kettő nem zárja ki egymást, az informatika kora elnevezés jelzi a felgyorsult technikai fejlődést, az ember előtt álló lehetőségek végtelenné váló tárházát, a szorongás kora pedig arra utal, hogy az ember mindezek ellenére sem tud megszabadulni szorongásaitól.

### 2.1.1. A szorongás korának néhány jellemzője

A szorongás közösségi és egyéni megjelenése nem tárható fel néhány mondatban. Ezért csak utalunk az életminőségi kutatások gyakran szomorú eredményeire, melyek szerint az életminőség szubjektív megítélésében<sup>31</sup> a stresszel szemben milyen sérülékennyé válhat a pszichés állapot és a lelki-szellemi jólét. A szorongásszint folyamatosan magas, sőt növekszik, aminek gyakran drámai következményei lehetnek: megbetegedések, indulati zavarok, növekvő agresszió, együttélési nehézségek, a jövőkép elhalása. A szorongás az élet egyre több területét tudja beborítani, s miközben lehet hasznos oldala is, mely szerint kiemelkedő teljesítményre ösztönöz, az okozott kár mégis megrontja az emberi életet.

Paul Tillich (1886–1965) teológus a szorongás legmélyebb szintjét közelíti meg 1952-ben megjelent művében.<sup>32</sup> Ő olyan ontológiai, a létezés meghatározó szorongásról ír, amit az ember nem tud feloldani. Ez a nemléttől való szorongás, vagyis saját végességünknek a megtapasztalása, a „segítség nélkül lenni” tapasztalás megélése.<sup>33</sup> A nemléttől való szorongás háromféle szorongástípushoz vezet. A haláltól való szorongásban a nemlét fenyegeti az ember ontikus önigenlését, amely szerint a létező „a maga egyszerű létezésében mond igent önmagára”. Az értelmetlenség szorongásában a nemlét az ember spirituális (lelki) önigenlését fenyegeti. A kárhozattól való szorongásban pedig a nemlét az ember erkölcsi (morális) önigenlését fenyegeti.<sup>34</sup>

---

31 Ld. KOPP Mária – Kovács Mónika Erika (szerk.): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006. KOPP Mária (szerk.): *Magyar lelki-állapot 2008*. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2008. Pikó Bettina (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005.

32 TILlich, Paul: *Létbátorság*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest, 2000.

33 TILlich, Paul: i. m., 45.

34 Uo. 50–51.

Az önigenlés fenyegetettsége minden szorongástípus mögött felismerhető. A félelemmel szemben hatékony lehet a bátor szembeszállás, a küzdelem felvállalása vagy a helyzet elfogadása. A szorongással sokkal nehezebb megküzdeni, nem csak azért, mert többnyire nincs tárgya, hanem azért is, mert a rejtett tudat meghatározójaként mindig az önigenlést fenyegeti. A szorongás meggyengíti az életerőket, elbizonytalanítja a kötődéseket, szétzilálja az emberi kapcsolatokat, megrontja a megtartó közösségeket. Tillich a bátorság kifejezést is ontológiai értelemben alkalmazza: ez a „a lét önigenlése a nemlét ténye ellenére”.<sup>35</sup>

A katechézisben nem tehetünk úgy, mintha a ma embere (a gyermek és fiatal is) nem lenne még jobban kiszolgáltatva a szorongás uralmának. Az életerők és az azokból fakadó kapaszkodók meggyengülése még az egyházi közösségekben is megjelennek. A katechézis nem élhet tovább a megszokott – s korábban talán hatékony – eljárások szerint. Minden eszközével és üzenetével életre bátortónak kell lennie, hogy megerősödhessen a lét önigenlése, a létbátorság.

### 2.1.2. Az iGeneráció megjelenése

Harminc évvel ezelőtt a katechézisben részt vevő katechétáknak és a gyerekeknek, fiataloknak hasonló volt a szocializációjuk, hasonló módon jutottak ismerethez, tudáshoz. A felnőttek modellként szolgáltak a világban való tájékozódáshoz, tapasztalataik értékesek voltak a következő generáció számára is. Mostanra azonban egyértelművé vált, hogy a generációk egymáshoz való kapcsolódásában valami nagyon megváltozott. Új generációs beosztásra lett szükség. Ennek többféle rendje is napvilágot látott, az egyik elfogadott rendszer szerint *veteránoknak* nevezzük azokat, akik 1946-ig, *baby boomereknek*, akik 1946 és 1964 között születtek. A *X generáció* tagja 1965 és 1979 között születtek, majd ezt követően jelentek meg az *Y generáció* tagjai, akik 1980 és 1994 között születtek. Iskolába lépésük alapján ezredfordulósoknak is nevezhetjük őket. Az 1996 és 2010 között születettek a *Z generáció* tagjai, s már évek óta itt vannak közöttünk a legfiatalabb *Alfa generáció* tagjai is, akik 2010 után látták meg a napvilágot.<sup>36</sup>

35 Uo. 163.

36 Az újabb generációk sajátosságaival bőséges szakirodalom foglalkozik. Ld: TARI Annamária: *Z generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempontok az Információs Korban*. Budapest, Tericum Kiadó, 2011. Uő: *Bátor generációk. # SzorongokTehatVagyok. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempontok az Információs Korban*. Tericum Könyvkiadó, Budapest, 2017.

Ha a technológiai fejlődéshez és az internethez való kapcsolatot vizsgáljuk, akkor a X generáció tagjait „digitális bevándorlóknak” a Z generáció tagjait pedig már „digitális bennszülötteknek” kell tekintenünk. Jean M. Twenge az Y generáció végét és a Z generáció tagjait *iGenerációnak* nevezi.<sup>37</sup> Ezzel arra utal, hogy ennek a generációnak a tagjai már nem emlékeznek az internet előtti világra, az okostelefon és a közösségi média az életüket meghatározó módon befolyásolja. Látszatra úgy tűnik, hogy az új generációk tagjai kevesebbet szoronganak, magabiztosabbak, hamarabb nőnek fel, hamarabb önállósodnak és határozhatnak életüket döntő módon befolyásoló kérdésekben. A szakirodalom – és a sok személyes tapasztalat – nem ezt igazolja. Mintha a mai fiatalokból eltűnt volna az életkedv és a kezdeményező-készség,<sup>38</sup> az élet állandóságának stabilitása,<sup>39</sup> akadályai vannak az életöröm megélésének.<sup>40</sup> Alapélményük a szorongás.

Jean M. Twenge könyve beszámol egy kutatási eredményről: a több új médiás képernyő, okostelefon, közösségi média előtt töltött idő közvetlenül több boldogtalanságérzéshez és depresszióhoz vezetett; kevesebb személyes interakciót eredményezett és kevesebb nyomtatottmédia-fogyasztáshoz vezetett, amelyek szintén a boldogtalanság és a depresszió érzését növelték.<sup>41</sup> A vizsgálat az Egyesült Államokban történt, mégsem kétséges, hogy az új média meghatározó tényezője a legtöbb helyen hasonló eredményekhez vezet.

Az új médiát nem lehet megszüntetni, az idő kerekét nem lehet visszafordítani. A katechézisben azonban számolni kell azzal, hogy az új média hatása alól a hozzánk érkező gyerekek és fiatalok sem tudják kivonni magukat. Ez viszont azt is jelenti, hogy őket is veszélyezteti a boldogtalanság és depresszió érzése: félnek az élettől, sebezhető az érzélemviláguk, gyakori élményük a magány és a kiszolgáltatottsági érzés.

---

37 TWENGE, Jean M.: *iGeneráció. Akik közösségi médián és okostelefonon nevelkedtek*. Édesvíz Kiadó, Budapest, 2018.

38 TARI Annamária: *Bátor generációk#SzorongokTehatVagyok*. Klinikai pszichológiai jelelések és társadalom-lélektani szempontok az Információs Korban. Tericum Könyvkiadó, Budapest, 2017. 50kk.

39 Uo. 56kk.

40 Uo. 61kk.

41 TWENGE, i. m., 149.

## 2.2. A Szentírás mint a bátortás könyve

A katechézis alapkönyve a Szentírás, amelynek elvitathatatlan üzenete a bátortás. Az életre bátortó katechézis szemléletének érdekében lényeges a Szentírás üzenetét minél mélyebben kibontani és értelmezni. Most csak utalni tudunk néhány olyan mozzanatra, amelyek igazolják ennek érvényességét.

*A bibliai kijelentés bátortása.* Isten nem nevezhető bátortnak, hiszen ő maga az élet, s nem kell félelemmel, szorongással szembenéznie. Róla beszélni valójában lehetetlen vállalkozás, hiszen nem szorítható be a nyelv, a beszéd kategóriáiba. Mindenhatósága felülmúl mindeneket. Mégis kijelentette önmagát, láthatóvá tette cselekedeteit a világhoz és az emberhez való viszonyában, ami által részben ki is szolgáltatta kijelentését az emberi értelmezésnek – és félreértelmezésnek. Isten önmegmutatása a kijelentésben bátortó az ember számára, mert azt az isteni szándékot üzeni, hogy Isten nem akar az idegenségben maradni, közeledik az emberhez, hogy mi is közeledhessünk őhozzá. A katechézisnek alapszemlélete lehet Isten közeledésének a folyamatos bátortása.

*A bibliai történetek bátortó hatása.* A teremtéstörténet leírásában így szól Isten első szava az emberhez: „Azután megáldotta őket Isten, és ezt mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet...!” (1Móz 1,28) Isten bátortásának különleges jele az *áldás*. Az áldás Isten jóakarátát hordozza, ami által nem csak jóváhagyja az ember megteremtett életét, hanem az áldásban méltósággal ajándékozza meg. Az ember feladata valójában ebből az áldásból fakad, mert Isten kívánsága az, hogy az ember sokasodva töltsen be a földet. A Szentírás sok helyen foglalkozik még az áldással, de már itt is adódik a katechézis feladata, amely szerint *áldásközvetítőnek* kell lennie. A katechézis bátortásának ez az alapeleme.

Isten Ábrahám elhívásában így szól: „Menj el földedről, rokonságod közül és atyád házából arra a földre, amelyet mutatok neked!” (1Móz 12,1) A történeti leírásokban gyakran találkozunk azzal a bibliai üzenettel, hogy Isten megszólít, elhív, a felkínált úton azonban nem hagyja magára az embert. Ő mutatja az utat Ábrahámnak, az Egyiptomból menekülő népnek (2Móz 13,17kk.), s a fogságból is ő vezeti haza népét. (Ézs 52)

*Isten bátortásként adja népének a törvényt* (2Móz 20), hogy az egyénnek és a közösségnek legyen életrendező támasza, ment és vigasztal, táplál és gyógyít, amikor szolgáljának vagy egy özvegyasszonynak arra van szüksége. Az Ószövetség engedi látni a hatalmas és mindenható úr teremtő és igazságos erejét, de nem hagy kétséget afelől, hogy Isten az ítéletben sem engedi el az ember kezét. Kész újra és újra kapcsolatra lépni az emberrel, kiemelve őt a mélységből. (Zsolt 130)



A bibliai történetek a bátorítás szempontjából is kiemelkedő történetek. Ha történetekként bánunk velük, s nem elsősorban mint tananyaggal, akkor olyan identifikációs folyamatokat indíthatnak el a hallgatókban, amelyek lelki és szellemi változásokra készíthetik őket. Nyitott történetek, amelyek mindig arra hívnak, hogy a hallgató lépjen be és életével válaszoljon az elbeszélésre. A katechézisben a történetek közvetítik a legszemléletesebben a bátorító szemléletet.

*Jézus Krisztus mint az emberré lett bátorítás.* Az Újszövetségben Jézus Krisztus emberré létele és megváltó munkája teljesíti ki Isten bátorítását. Isten átlépi saját határait és emberré teszi a Fiút, akit Immanuelnek neveznek. (Mt 1,23) A születés örömhíre „Ne féljete, mert íme, nagy örömet hirdetek nektek, amely az egész nép öröme lesz: Üdvözítő született ma nektek...” a szorongással élő ember bátorítása. A nemléttől, a haláltól, a magánytól és kiszolgáltatottságtól való szorongásra Isten bátorítása a Krisztusban történő megváltás. Krisztus földi élete bátorítás abban, hogy sorsközösséget vállalt az emberrel, az emberekkel való kapcsolatában, önkijelentéseiben bátorított a követésre, halálában megélte a nemlét kárhozatos mélységeit, feltámadásában új távlatot nyitott az ember jövője számára. „Ne félj attól, amit el fogsz szenvedni... Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját.” (Jel 2,10) A Szentírás inspiratív bátorítása a katechézis alaphangja lehet, ami által a szorongások és az informatika korában is életszerű bátorságot kínálhatunk.

Ha ez a bátorító szemlélet hatja át szolgálatunkat, akkor képesek leszünk a gyerekeknek és fiataloknak átadni Isten áldását, akkor nem lesz szükségünk a „fekete pedagógiára”, hogy őket egy életszerű és megtartó kapcsolatra segíthessük a Szentháromság Istennel.